

In this way, students will make sense of their own speech, combining their school experience with their everyday life, which will greatly contribute to their interactions with foreigners.

Keywords - mother tongue, interdisciplinary connections, Linguistics, foreign languages, grammatical category.

Получено: 11.02.2022

Received 11.02.2022

Рассмотрено: 28.03.2022

Reviewed 28.03.2022

Принято: 02.05.2022

Accepted 02.05.2022

37.035

DOI <https://doi.org/10.46991/educ-21st-century.v4.i1.062>

ԲՈՒԼԼԻՆԳԻ ԵՐԵՎՈՒՅԹԸ ԵՎ ՆՐԱ ԹՈՂԱԾ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

Աշիկյան Արմենուհի

ԵՊՀ, Հայաստան

Ներածություն: Ժամանակակից պայմաններում ուսուցման գործընթացում երխաների հավասար իրավունքների պայմանների ապահովման խնդիրը արդիական է և ժամանակի պահանջ: Հոդվածում անդրադարձել ենք կրթության համակարգում դեռահաս աշակերտների նկատմամբ բռնության երևույթին, նրանց սոցիալական արդարության և սոցիալական պաշտպանության հիմնախնդրին, դրսևորման պատճառներին՝ առաջարկելով դրանց կանխարգելման ու վերացման նոր ուղիներ: Նշյալ խնդիրն ունի իր անվանումը՝ բուլլինգ, որը Հայաստանի Հանրապետությունում դեռևս խորությամբ ուսումնասիրված չէ և խոչընդոտում է երեխայի սոցիալականացման գործընթացը: Այս տեսանկյունից հոդվածում քննարկվող բուլլինգի երևույթը մեր իրականության մեջ նորություն չէ, պարզապես մեր օրերում ստացել է նոր որակ ու հնչեղություն: Բուլլինգը թիրախավորված ճնշման ձև է, որը բացասաբար է ազդում երեխայի զարգացման վրա: Այն կարող է տեղի ունենալ ցանկացած խմբում, սակայն առավել վտանգավոր է դեռահաս-դպրոցականների շրջանում: Դրսևորումներն ու շարժառիթները տարբեր են, սակայն հետևանքները նույնն են. խեղվում է բուլլինգի ենթարկված երեխայի անձի ձևավորման և սոցիալականացման գործընթացը:

Հայաստանում դեռևս չկա համապատասխան օրենսդրություն խնդրի կարգավորման գործում: Ավելին, բուլլինգը հաճախ չի դիտարկվում որպես խնդիր, այլ համարվում է բնականոն, նորմալ երևույթ՝ կապվելով դեռահասության տարիքի ճգնաժամի և հույզերը չկառավարելու հետ: Ուստի հոդվածում առաջարկվում է ոչ միայն խնդրի համապարփակ ուսումնասիրություն, այլև համապատասխան օրենսդրության ապահովում և մի շարք երկրների փորձի ուսումնասիրություն, լավագույն մոտեցումների կիրառում:

Բանալի բառեր: Բուլլինգ, բուլլինգի պատճառները, բուլլինգի տեսակները, բուլլինգի կանխարգելումը, անձի ձևավորում և սոցիալականում, երեխա, սոցիալական պաշտպանություն, հանրակրթության համակարգ:

Հիմնախնդրի շրջանակներում իրականացվող հետազոտության նպատակը: Հիմք ընդունելով տարբեր հեղինակների (Դախին Ա. Ն., Բորիսովա Լ. Գ., Բոչավեր Ա. Ա., Նո-

վիկովա Մ. Ա., Արմսթրոնգ Մ. և ուրիշներ) ուսումնասիրությունները՝ կարևորել ու ներկայացրել ենք կրթության համակարգում երեխաների սոցիալական պաշտպանության և բուլլինգի հիմնախնդիրը՝ առաջադրելով դրանց կանխարգելման ու վերացման նորովի մոտեցումներ:

Գիտական նորույթը: Նորովի է մեկնաբանվում կրթության համակարգում երեխաների սոցիալական պաշտպանության գործում բուլլինգի երևույթը՝ առաջարկելով ոչ միայն կանխարգելման նոր մոտեցումներ, այլև իրավական դաշտի ստեղծում, միջազգային փորձի ուսումնասիրություն և գործնական կիրառում՝ հաշվի առնելով սովորողների տարիքային-անհատական և ազգային առանձնահատկությունները:

Հիմնախնդիրն առնչվող արդիական հետազոտությունների և հրատարակությունների վերլուծություն: Հոդվածի համար որպես մեթոդաբանական հենք են հանդիսացել ոչ միայն հիմնախնդրով հետաքրքրված հայ հեղինակների (Միքայելյան Ն., Հարությունյան Ն., Քուրքչյան Լ. Հարությունյան Կ. և ուրիշներ), այլև օտարերկրյա միջազգային լավագույն փորձի օրինակների դիտարկումներն ու վերլուծությունների արդյունքները (Դախին Ա. Ն., Բորիսովա Լ. Գ., Բոչավեր Ա. Ա., Նովիկովա Մ. Ա., Արմսթրոնգ Մ. և ուրիշներ): Վերջիններս փաստում են, որ խնդիրն ունի արդիական հնչեղություն և պահանջում է համապարփակ ուսումնասիրություն՝ հաշվի առնելով երեխաների տարիքային-անհատական և ազգային առանձնահատկությունները:

Հետազոտության մեթոդներից կիրառել ենք իրավիճակների վերլուծությունն ու համադրումը:

Հետազոտության տեսական նշանակությունը պայմանավորված է Հայաստանի Հանրապետության հանրակրթության համակարգում երեխաների սոցիալական պաշտպանության, սոցիալական արդարության, հավասար իրավունքների պահպանման հիմնախնդիրների վերաբերյալ հիմնարար դրույթների տեսական հիմնավորմամբ:

Հետազոտության գործնական նշանակությունը: Ներկայացված դիտարկումները, միջազգային փորձի ուսումնասիրության արդյունքները կարող են օգտակար լինել հիմնախնդրով զբաղվող մասնագետների համար:

Հիմնական նյութի շարադրանքը: Ժամանակակից պայմաններում սոցիալական խնդիրների հիմնարար ուսումնասիրություններն ու իրականացված հետազոտություններն առավելապես առնչվում են հատկապես կրթության ոլորտին: Վերջինս պայմանավորված է թերևս այն հանգամանքով, որ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների խիստ հազեցվածության պայմաններում ապրող մարդու սոցիալ-քաղաքական կողմնորոշումները և սոցիալական գիտակցությունն առհասարակ, առավել քան երբևէ, փոխկապակցված են այն կրթական միջավայրի հետ, որում տեղի է ունեցել նրա անձի ձևավորման ու սոցիալականացման գործընթացը:

Այսպես, դպրոցում դեռ վաղ տարիքից ձևավորվող միջանձնային փոխհարաբերությունների մոդելները անմիջական ազդեցությունն են ունենում հետագայում տվյալ երկրի հասարակական կառուցվածքի և դրա հանրային ընկալման վրա: Ուստի պատահական չէ, որ տարբեր երկրներում իշխանությունները հաճախ ձգտում են իրականացնել այնպիսի կրթական ծրագրեր, որոնք ոչ միայն ժամանակի պահանջն են, այլև արտահայտում են գործող իշխանության շահերը, համապատասխանում իշխող քաղաքական ուժի տեսլականին ու ռազմավարությանը: Հայաստանի Հանրապետությունն ևս անմասն չէ այդ գործընթացներից, ուր համակարգային կողմնորոշում ձևավորելը մանկավարժության համար դառնում է լրջագույն խնդիր: Այս տեսանկյունից որպես կարևորագույն խնդիր կարևորել ու քննարկել ենք կրթության համակարգում սովորողների

սոցիալական պաշտպանության, սոցիալական անհավասարության դրսևորումների պատճառները՝ առաջարկելով դրանց կանխարգելման ու վերացման նորովի մոտեցումներ:

Ժամանակակից դպրոցում ձևավորվող սոցիալական պաշտպանության ու սոցիալական գիտակցության վրա ազդող գործոնների շրջանակը ընդգրկուն է՝ ներառելով ինչպես երեխաների սոցիալական տարբեր կարգավիճակները, անհավասար ֆիզիկական ու մտավոր հնարավորությունները, օտարածին մշակութային բարքերը, այնպես էլ ուսուցիչների մանկավարժական պատրաստվածությունը, հատկապես տարիքային մանկավարժության և հոգեբանության վերաբերյալ գիտելիքների մակարդակը, կարծրատիպային մոտեցումները և այլն: «Կրթությունը ոչ միայն որոշակի մակարդակի գիտելիքներ ստանալու միջոց է, այլև սոցիալական և անհատական զարգացման վճռորոշ գործոն, մարդկանց իդեալներին, ազատությանն ու արդարությանը անհրաժեշտ բաղկացուցիչ, մարդու համակողմանի զարգացմանը նպաստող հիմնական միջոց, որը կտանի աղքատության, խտրականության, սոցիալության, մարդկանց կեղեքման մակարդակի կրճատման...» [11, էջ 22-23]: Արտահայտված տեսակետը ենթադրում է, որ կրթությունը չպետք է դիտարկվի որպես «ընտրյալների մենաշնորհ», այլ որպես յուրաքանչյուր մարդու իրավունք, այսինքն՝ բոլոր երեխաները, այդ թվում՝ նաև կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցողները, ունեն հավասար կրթության իրավունք: Ե՛վ սոցիալական ներառումը (իրենց հասակակիցների հետ շփումը), և՛ հոգեբանական ներառումը (ընդունված ու արժևորված զգալը) կարևոր են և բխում են «Երեխաների իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի 1989 թ. կոնվենցիայի դրույթներից (8, հոդվ. 2, 3, 4): Մեր օրերում քիչ չեն այն երեխաները, որոնք իրենց բարի գործերով, հոգատարությամբ փորձում են օգտակար լինել դժվար կացության մեջ հայտնված ընկերներին: Սակայն դրա կողքին կան նաև այնպիսիները, որոնց բացասական վարքագիծը, ինքնահավանությունն ու սեփական «ես»-ն առաջ տանելու հակումն անմիջականորեն ազդում են համադասարանցիների, ընկերների վրա: Վերջիններս անպաշտպան ու հոգեբանորեն կոտրված երեխաներն են, որոնք իրենց ազդեալի հասակակիցների կողմից ենթարկվում են ճնշման՝ բուլլինգի: Այս տեսանկյունից ուսուցման գործընթացում երեխաների հավասար իրավունքների պայմանների ապահովման հիմնախնդիրը դառնում է արդիական ու ժամանակի պահանջ:

Բուլլինգը մեր իրականության մեջ նոր երևույթ չէ. այն բնորոշ է բոլոր ժամանակներում տարիքային բոլոր շրջաբաժանումներին, պարզապես մերօրյա պայմաններում այն բոլորովին նոր որակ ու դրսևորումներ է ձեռք բերել: Բուլլինգը, ի տարբերություն առօրյա բախումների, պարբերական բնույթ ունեցող, դիմացինին հոգեբանական ու ֆիզիկական վնաս պատճառելու միտում հետապնդող բացասական երևույթ է [5, էջ 208]: Երբեմն բուլլինգն ու կոնֆլիկտը շփոթում են՝ դիտարկելով որպես հոմանիշներ, բացասական երևույթի դրսևորում [2, էջ 57-71], մինչդեռ մասնագիտական գրականության մեջ տարբերում ենք կոնֆլիկտի 2 տեսակ՝ կառուցողական ու ապակառուցողական: Ավելին, կառուցողական կոնֆլիկտի առկայությունը համարվում է ցանկալի, քանզի «այս դեպքում կոնֆլիկտների զարգացումն ուղեկցվում է տեղեկատվության առավել արդյունավետ ու արագ փոխանակմամբ, տարբեր դիրքորոշումների համաձայնեցվածությամբ, փոխադարձաբար միմյանց հասկանալու ցանկությամբ» [1, էջ 479]: «Կոնֆլիկտը որոշակի ժամանակահատվածում դառնում է անխուսափելի և չի կարող ամբողջությամբ վերանալ» [10, էջ 586], մինչդեռ բուլլինգը թիրախավորված ճնշման ձև է, որը չի ենթադրում ինքնին դրական աճ և միանշանակորեն բացասաբար է ազդում երեխայի

հոգեկան զարգացման վրա: Բուլլինգն անձի նկատմամբ կիրառվող ագրեսիվ վարքն է՝ հետապնդումը, հոգեբանական տեռորը, բռնությունը, հեզմանքը, ծաղրանքը: Այն կարող է տեղի ունենալ ցանկացած խմբում, բայց առավել վտանգավոր է դպրոցականներին շրջանում: Հիմնականում բուլլինգի գոհ են դառնում շրջապատում իրենց տեղը ոչ ամբողջությամբ գտած անձինք, որոնք ինչ-որ առումներով խոցելի են կամ ունեն որոշակի թերություններ: Հիմնականում այս երեխաները ներկայացված են իրենց ապրումներով, չեն հաղորդակցվում շրջապատի հետ:

Բուլլինգը չի սահմանափակվում գոհի ու ագրեսորի դերերով: Բուլլինգի գործընթացում առանձնացվում է չորս դեր՝ ագրեսոր, մասնակից, դիտորդ և պաշտպան: Հատկապես առանձնացվում է դիտորդի դերը, առանց որի ներկայության սովորաբար բուլլիգ տեղի չի ունենում: Մասնավորապես, երբ գործ ունենք ծաղր պարունակող հոգեբանական ճնշման իրավիճակի հետ, կարող ենք փաստել, որ այլ անձի ներկայությունը ծաղրողի համար լինում է խիստ ցանկալի: Այդ անձը կարող է պասիվ դիտորդի դերում հանդես գալ, բայց և միաժամանակ նպաստել բացասական վարքի դրսևորմանը: Դիտորդ երեխաները հաճախ վախենում են գոհ դառնալուց կամ առանձին դեպքերում զվարճալի են համարում բուլլինգի տեսարանը, փորձում լավ հարաբերություններ ունենալ բուլլերի հետ՝ վախենալով դառնալ հերթական գոհը:

Ըստ ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի 2018 թ. հրապարակած տվյալների՝ աշխարհում 13-15 տարեկան երեխաների գրեթե կեսը՝ շուրջ 150 միլիոն երեխա, դպրոցում կամ դպրոցի տարածքում ենթարկվել է բռնության: 2019 թ. հուլիսի 25-ին Հայաստանում «Իրավական կրթության և վերականգնողական ծրագրերի իրականացման կենտրոն» ՊՈԱԿ-ը ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի հետ մեկտեղ կազմակերպել է երեխաների մասնակցությամբ «Երեխաների նկատմամբ բռնության կանխարգելման և արձագանքման գործողությունները» խորագրով քննարկում, որի ընթացքում երեխաները բարձրաձայնել են խնդրի հետ կապված իրենց պատկերացումները, մշակել, ներկայացրել առաջարկություններ և թե ինչ գործողություններ կձեռնարկեն բռնության կանխարգելման, բռնությունից տուժած երեխաներին օգնելու համար՝ կարևորելով պետության, հասարակության արձագանքը երևույթի նկատմամբ: Հայաստանում չկան վիճակագրական տվյալներն այն մասին, թե դպրոցում ուսումնական տարվա կտրվածքով քանի երեխա է հասակակցի կողմից ենթարկվում բուլլինգի: Այն հաճախ չի դիտարկվում որպես խնդիր, այլ համարվում է նորմալ երևույթ: Ավելին, հաճախ բռնության դրսևորումները չեն հակադարձվում՝ քողարկելով իրական խնդիրը և բարդելով այն դեռահասության ճգնաժամի ու հույզերի չկառավարման վրա: Մինչդեռ երևույթը կա, և դեռևս ուշադրություն չի դարձվում այդ խնդրին, չեն թիրախավորվում այն խմբերը, որոնք հաճախ են բուլլինգի գոհ դառնում:

Տարբերում ենք բուլլինգի տարբեր դրսևորումներ՝

- ❖ **Ֆիզիկական**՝ հարվածել, հրել, վնասել,
- ❖ **խոսքային**՝ ծաղրել, պիտակավորել, սպառնալ, վիրավորել,
- ❖ **հոգեբանական կամ սոցիալական**՝ դիտավորյալ խմբից վտարել կամ մեկուսացնել, վարկաբեկել, վախեցնել,
- ❖ **սեռական**՝ բռնի գործողություններ, հարձակումներ,
- ❖ **կիբեր**՝ կիբեռսադրանք՝ տեքստային հաղորդագրություններ, սպառնալիքներ, անպարկեշտ նկարների տեղադրում համացանցում և այլն:

Բուլլինգի շարժառիթները տարբեր են, որոնց թվին կարող ենք դասել ինքնահաստատվելը, դրական տպավորություն թողնելը, ուժեղ երևալը և այլն, որոնք տարիքային

տարբեր շրջաբաժանումներում տարբեր դրսևորումներ ունեն: Խոսքը հիմնականում այն երեխաների մասին է (բուլլեր), որոնք մշտապես ձգտում են ուրիշների հանդեպ իշխանություն կամ վերահսկողություն ձեռք բերել և հիմնականում այն ընտանիքներից են, որոնցում հաճախ են կիրառվում ֆիզիկական պատիժներ, և ցանկացած խնդրի լուծում ավարտվում է բռնությամբ:

Բուլլինգի երևույթին մենք կարող ենք բախվել ամենուր՝ թե՛ ընտանիքում, թե՛ ընկերական շրջապատում, բակում, թե՛ առցանց տիրույթում: Մակայն «դպրոց» սոցիալական ինստիտուտում այն առավել նկատելի է և հաճախադեպ: Մարդու անձի ձևավորման և սոցիալականացման գործում անժխտելի է դպրոցի դերը, որը վճռորոշ նշանակություն ունի նրա հետագա զարգացման ու հասարակություն ինտեգրման գործում: Հետևապես անհրաժեշտ է ուշադրության կենտրոնում ունենալ նմանօրինակ դեպքերը և թույլ չտալ բացասական զարգացում:

Հիմնվելով մի շարք հետազոտությունների վրա (Глазырина Л. А., Костенко М. А., Епоян Т. А., Лопыга Е. В.)՝ առանձնացվում են վարքագծային դրսևորումներ ու խառնվածքներ, որոնք հակում ունեն հալածող (բուլլեր) դառնալու [9, էջ 21-22]: Հետևապես սրանք այն դեռահասներն են, որոնք.

- ֆիզիկապես ուժեղ են և ինքնահաստատումից ելնելով՝ հաճախ են դիմում բուլլինգի,
- ռիսկի խմբում են,
- ունեն վարքային շեղումներ,
- պարբերաբար ուշադրության կենտրոնում գտնվելու ցանկություն ունեն և այլն:

Հարկ է նշել, որ բուլլինգի գոհ կարող են դառնալ ոչ միայն առողջ հասակակիցները, որոնք ինքնավստահ չեն, ինքնամիով են, խուսափում են շփումներից, զգայուն են, այլև առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցողները (մտավոր, ֆիզիկական կամ լեզվական արատ ունեցողները՝ ռեզախոս, կակազ և այլն), դասարանում նորեկները և այլն: Ուստի ուսուցչի, սոցիալական մանկավարժի խնդիրն է մեծ աշխատանք տանել նաև բուլլինգի ենթարկված երեխաների հետ: Նրանց անհրաժեշտ է օգնել ինքնահարգանք ձեռք բերելու, իրենց նկատմամբ նվաստացում թույլ չտալու գործում, լինել ինքնավստահ, ձևավորել կամային ուժեղ որակներ [3, էջ 103-113]:

21-րդ դարում լայն տարածում է գտել նաև կիբերբուլլինգի (համացանց, բջջային հեռախոս, էլեկտրոնային փոստերի միջոցով) երևույթը, որը նույնպես հղի է բացասական վտանգավոր հետևանքներով՝ հոգեբանական անդառնալի հետք թողնելով երեխայի վրա: Կիբերբուլլինգի օրինակները ևս բազմազան են և ամենևին չեն զիջում վերը նշվածին թե՛ քանակապես, թե՛ թողած բացասական հետևանքներով: Այն տարբեր դրդապատճառների հիման վրա զարգացող երևույթ է, որը սկսվում է առաջին հայացքից անվտանգ թվացող կատակներից ու վերջանում հոգեբանական անդառնալի հետևանքներով: Խնդրի բարդությունը հատկապես նրանում է, որ վերոնշյալ բացասական երևույթը տեղափոխվում է վիրտուալ դաշտ՝ դուրս գալով վերահսկողությունից: Իրականում կիբերբուլլինգն ավելի վտանգավոր է, որովհետև սահմաններ չի ճանաչում: Այնուամենայնիվ, եթե չենք կարող պայքարել կիբերբուլլինգի դեմ, ապա գոնե համատեղ աշխատանքով դպրոցահասակ երեխաներին կարող ենք ճիշտ ուղի ցույց տալ [4, էջ 177-191]: Վերոնշյալ բացասական երևույթը, ագրեսիան կանխարգելելու գործում մեծ դեր ունեն ուսուցիչները, ինչպես նաև ծնող-ուսուցիչ հարաբերությունները: Ուսուցչի վճռական դերն այն է, որ վստահության վրա հիմնված հարաբերություններ ստեղծի բոլոր աշակերտների հետ, նրանց պահվածքում նկատելի բացասական դրսևորումների

առկայության դեպքում նրբանկատորեն հատուկ քայլեր ձեռնարկի իրավիճակը շտկելու համար: Ոչ պակաս կարևոր է նաև սովորողների ինքնագնահատականը, որն ուղեկցվում է հետևյալ ցուցանիշներով.

- ❖ սեփական հնարավորությունների ու կարողությունների իրատեսական ընկալում՝ առանց գերազնահատման և թերազնահատման,
- ❖ սեփական անձի հանդեպ որոշակի վստահության ձեռքբերում,
- ❖ ձգտումների ու նպատակին հասնելու քայլերի կանխատեսում, իրականացման հնարավորությունների իրատեսական ընկալում և այլն:

Բուլլինգի երևույթի դրսևորման մեխանիզմները տարբեր են: Ուստի խնդրի կարգավորումը պահանջում է համալիր մոտեցում ոչ միայն դպրոցի, այլև շահագրգիռ բոլոր կառույցների կողմից, հետևապես դպրոցներում երևույթի կանխարգելման հարցում կարելի է կիրառել մի շարք մեթոդներ՝ ելնելով իրավիճակից: Այսպես՝

- ապահովել համապատասխան օրենսդրություն և դրա կիրառում,
- առաջնային կարևորություն տալ բուլլերի հետ ուղղակի աշխատանքին՝ գիտակցությանը հասցնելով յուրաքանչյուր երեխայի իրավահավասարության ու արդարության գաղափարը,
- երեխաների շրջանում նկատելով բուլլինգի առաջին դրսևորումները՝ փորձել թե՛ զրույցի, թե՛ անձնական օրինակի, թե՛ արտթերապիայի միջոցով սերմանել հանդուրժողականություն, բարություն,
- աջակցել բռնության ենթարկված աշակերտներին՝ սոցիալ-մանկավարժական տարբեր տեխնոլոգիաներով բարձրացնելով նրանց ինքնագնահատականը,
- դպրոցում երեխաների սոցիալական պաշտպանությունն ապահովող հաջողված լուծումներին ուղղված ներդրումները դարձնել առավել արդյունավետ ու թիրախավորված,
- կիրառել մի շարք երկրների փորձը (ԱՄՆ, Նորվեգիա, Կոլումբիա, Մոնտանա, Հյուսիսային Դակոտա, Հարավային Դակոտա և այլն) [6, էջ 78-89]՝ աշակերտների ուշադրությունը հրավիրելով նշյալ բացասական երևույթի վրա,
- կազմակերպել համատեղ միջոցառումներ, որոնք կնպաստեն երկու կողմերի միջանձնային հարաբերությունների վերաիմաստավորմանն ու փոխճանաչմանը,
- խնդրին առնչվող մասնագետների ներգրավում և սոցիալական տարբեր ինստիտուտների համագործակցության ապահովում,
- ֆիլմերի ցուցադրում, գրական ստեղծագործությունների համատեղ քննարկում:

Եզրակացություն: Այսպիսով՝ երեխաների սոցիալական պաշտպանության և արդարության հիմնախնդիրը արդիական է բոլոր ժամանակներում, որը հնարավորություն կտա բոլոր երեխաներին մասնակցելու սոցիալական կյանքին որպես արժանի, հարգված և իրենց ներդրումն ունեցած անձանց: Թեպետ Հայաստանի Հանրապետությունում դեռևս խնդրին օրենսդրական լուծում տրված չէ, բայց, միննույն է, հասարակությունը մերժողական վերաբերմունք ունի երևույթի նկատմամբ:

Ուստի ժամանակակից դպրոցի առանցքային խնդիրներից մեկը ոչ միայն կրթության բարձր որակ ապահովելն է, այլև գիտակից ու հանդուրժող այնպիսի քաղաքացի պատրաստելը, որը հարգում է ուրիշի իրավունքներն ու ընկերոջն ընդունում այնպիսին, ինչպիսին նա կա:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Խաչատրյան Ռ., Կարաբեկյան Ս., Բուդաղյան Ա. և ուրիշներ, Մարդկային ռեսուրսների կառավարումը բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում, Երևան, 2015, էջ 479:
2. Борисова Л. Г., Мониторинг школьных конфликтов: причины, выводы, рекомендации//Педагогические технологии, 2005, N 1, с. 57-71.
3. Бочавер А. А., Жилинская А. В., Школьная травля и позиция учителей//Социальная психология и общество, Т. 6, N 1, с. 103-113, 2015.
4. Бочавер А. А., Хломов К. Д., Кибербуллинг: травля в пространстве современных технологий//Психология. Журнал высшей школы экономики, Т. 11, N3, с. 177-191.
5. Дахин А. Н., Буллинг в школе и не только..., Сибирский педагогический журнал, N6, 2015, с. 208-214.
6. Новикова М. А., Реан А. А., Влияние школьного климата на возникновение травли: отечественный и зарубежный опыт исследования, Вопросы образования/Educational-Studies.Moscow, 2019, N2, с. 78-89.
7. Инклюзивное образование. Министерство образования и науки Республика Армения. Электронный ресурс. URL: <https://escs.am/static/inclusiveeducation?s=edu/> (датаобращения: 22/01/2022).
8. Конвенция ООН о правах ребенка /1989 г. 20 ноября, статья 3, 4/.
9. Предотвращение насилия в образовательных организациях, Информационно-методическое пособие для руководителей и педагогических работников образовательных организаций, Барнаул, 2017, <https://bit.ly/37Ltxrx>, с. 21-22.
10. Armstrong M., 2012. Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice.-12th ed., UK:KoganPage.
11. The Salamanca Statement Framework for action, on special needs education. Adopted by the World Conference on special needs education: Access and Quality. Salamanca, Spain, 7-10 June 1994.

БУЛЛИНГ КАК ЯВЛЕНИЕ И ЕГО ПОСЛЕДСТВИЯ

Ашикян Арменуи

*Ереванский государственный университет,
Республика Армения*

Анотация

Ключевые слова: буллинг, причины буллинга, разновидности буллинга, профилактика буллинга, формирование личности, ребенок, социальная защита.

Проблема обеспечения равных прав детей в процессе обучения в современных условиях актуальна и востребована временем. В статье рассмотрена проблема, связанная с явлением насилия в отношении подростков в системе образования, проблемой социальной справедливости и социальной защиты подростков, причинами их проявления. Нами также предлагаются новые пути предотвращения и ликвидации рассматриваемой проблемы.

Указанная проблема, обозначаемая термином «буллинг», в Республике Армения пока основательно не изучена. Это издержка социализации или его механизм.

С этой точки зрения обсуждаемое в статье явление буллинга в нашей действительности не является новым, просто в наши дни оно получило новое значение. Буллинг – это форма целенаправленного давления, отрицательно влияющая на развитие ребенка. Он может произойти в любой группе, но наиболее опасен среди подростков-школьников. Проявления и мотивы разные, но последствия одинаковы: искажается процесс формирования личности и социального перехода ребенка, подвергнувшегося буллингу.

В Армении пока нет соответствующего законодательства в деле урегулирования проблемы. Более того, буллинг часто не рассматривается как проблема, а считается «естественным, нормальным явлением», его связывают с кризисом подросткового возраста и неуправлением

эмоциями. Поэтому в статье предлагается не только комплексное изучение проблемы, но и обеспечение соответствующего законодательства и изучение опыта ряда стран, применение наилучших подходов.

Принимая за основу исследования различных авторов, представители системы образования сегодня придают огромную важность проблеме «буллинга» социальной защиты детей. В статье выдвигаются новые подходы к их предотвращению и устранению.

THE PHENOMENON OF BULLYING AND ITS CONSEQUENCES

Ashikyan Armenui

Yerevan State University, Armenia

Summary

The author addresses the problem related to the phenomenon of violence against adolescents in the education system, the problem of their social justice and social protection, the causes of their manifestation, suggesting new ways to prevent and eliminate them.

This problem has its own name - bullying, which has not yet been thoroughly studied in the Republic of Armenia. This is the cost of socialization or its mechanism. The article discusses the problem from a socio-pedagogical point of view.

Keywords: Bullying, causes of bullying, types of bullying, prevention of bullying.

Problem setting. The problem of ensuring equal rights of children in the learning process in modern conditions is relevant and in demand by time. From this point of view, the phenomenon of bullying discussed in the article is not new in our reality, it just has a new meaning these days. Bullying is a form of purposeful pressure that negatively affects the development of a child.

It can occur in any group, but it is most dangerous among teenage schoolchildren. The manifestations and motives are different, but the consequences are the same: the process of personality formation and social transition of a bullied child is distorted.

Armenia does not yet have the relevant legislation in the settlement of the problem.

Moreover, bullying is often not considered as a problem, but is considered as "natural, normal phenomenon", linking it with the crisis of adolescence and uncontrolled emotions. Therefore, the article suggests not only a comprehensive study of the problem, but also

the provision of appropriate legislation and the study of the experience of a number of countries, the application of the best approaches.

The purpose of the article: taking the research of various authors as a basis, great importance is attached to the problem of "bullying" of social protection of children in the education system, putting forward new approaches to their prevention and elimination.

Получено: 26.03.2022

Received 26.03.2022

Рассмотрено: 12.04.2022

Reviewed 12.04.2022

Принято: 18.04.2022

Accepted 18.04.2022